Turkish Studies *Language and Literature*

Volume 14 Issue 2, 2019, p. 561-570

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22535

ISSN: 2667-5641

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 20.01.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.06.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (01.03.2019)-Referee 2 (03.02.2019)- Referee 3 (20.03.2019)

This article was checked by iThenticate.

İNGİLİZCEDE “-İSM” SON EKİYLE BİTEN BAZI KELİMELERİN FARŞÇA EŞANLAMLILARININ ARAŞTIRILMASI

*Gökhan GÖKMEN**

ÖZ

Morfem (biçim birimi) ve kelime düzeyindeki zorluklar birçok dilbilimciyi ve teorisyeni araştırmaya sevk etmiş, dilbilimciler ve teorisyenler de bunların en iyi karşılıklarını hedef dilde bulmaya çalışmışlardır. Bu çalışmada İranlı tercümanların ve sözlük bilimcilerin uyguladığı yöntemlerin araştırılması ve İngilizcede “-ism” son ekiyle biten kelimeler için kullanılan en uygun çeviri yönteminin ve karşılığının hangisi olduğunun tespit edilmesi ve en doğru Farsça karşılıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca İranlı tercümanların ve sözlük bilimcilerin önerdiği “-ism” son ekiyle biten kelimelerin Farsça karşılıklarının da belirlenmesine çalışılmıştır. “-ism” son ekiyle biten kelimelerin oluşturduğu veriler, Dâryûş Âşûrî ve Bâkir Sarûhânî’ye ait olan iki ansiklopediden ve İzzetullah Fovlâdvand’ın bir çeviri kitabının sözlükçe kısmından elde edilmiştir. Bu çalışmanın sonuçları İranlı sözlük bilimcilerin ve çevirmenlerin, bazı durumlarda kaynak dildeki muadilinden morfolojik olarak farklı eş anlamlar önerdiğini göstermektedir. Ayrıca bu sonuçlar, çevirmenlerin ve sözlük bilimcilerin en çok tercih ettiği yöntemlerin genişleme ve eşdeğerlik olduğunu; daha az tercih ettikleri yöntemlerin ise taklit, ödünçleme ve birebir çeviri yöntemleri olduğunu da göstermiştir. Birebir çevirinin uygulanmasının zor ve düşük oranda olması, Farsça ile İngilizcenin farklı dilbilimsel ve kültürel değerlere sahip olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Sonuçlar aynı zamanda İranlı çevirmenlerin ve sözlük bilimcilerin “-ism” son eki için birçok eşanlamlı kelimeler kullandıklarını, bazen de son ek kullanmak yerine ayrı bir kelime kullanmaya mecbur kaldıklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Farsça Eşanlamlılık, Eşdeğerlik, Çeviri Yöntemleri, “-ism” son eki, Farsça.

* Dr. Öğr. Üyesi, Mütercim-Tercümanlık (Farsça) Anabilim Dalı, E-posta: gkhngkmn_@hotmail.com

RESEARCH ON PERSIAN SYNONYMS FOR SOME WORDS ENDING IN SUFFIX “-ISM” IN ENGLISH

ABSTRACT

The difficulties at the level of morphemes and words have led many linguists and theorists to explore and, linguists and theorists tried to investigate the best equivalents of them in the target language. In this study, it was attempted to investigate the methods carried out by Iranian translators and lexicographers and to determine which methods were the most applicable to translation of words ending in the suffix “-ism” in English and identify the most correct Persian equivalents of them. In addition, it was tried to identify the Persian equivalents for the suffix “-ism” suggested by Persian translators and lexicographers. The data consisting of words ending in suffix “-ism” were collected from two encyclopaedias belong to Daryoush Ashuri and Baker Sarukhani, the glossary part of a translated book belong to Izzatullah Fouvladvand. The results of this study show that Iranian lexicologist and translators suggest different morphological synonyms from their equivalents in source language in some situations. The results showed that the translators and lexicographers preferred mostly the methods of expansion and equivalence and they were less inclined towards the use of calque, borrowing and literal translation. It is understood that the low percentage of the adoption of literal translation might be caused by the difference between linguistic and cultural values in Persian and in English. The results also show that Iranian translators and lexicographers have used to many synonyms for the suffix “-ism” and sometimes they had to use a different word instead of using a suffix.

STRUCTURED ABSTRACT

When a new term enters a linguistics field, that term can harmonize with somehow to the linguistic and cultural values of that society. If it cannot harmonize to those values, or the linguists predict that that term is going to corrupt their languages, or worse the speech society doesn't accept that term, it cannot win through and after a moment will be forgotten. But if the term is accepted in the society, and is translated to the other languages, here the problem of finding an equivalence becomes cumbersome in many cases because that term is harmonize with the linguistic and cultural value of a different speech society and in the new language finding an equivalence matched to that different culture's values bring out a different difficulty.

The words ending in suffix “-ism” are in general classified into traditional translation that based on specific translation strategies and procedures. For this reason, on the one hand the present study tries to investigate which procedures the Persian translators and lexicographers have used for finding equivalence for these words and terms. On the other hand, this study tries to research the equivalents and Persian synonyms that these translators and lexicographers be suggested for the many suffix “-ism” attached to different bases in different registers.

The most applicable to collect words ending the suffix “-ism” in English which is the purpose of this study, would be to gather as many instances as possible in appropriate encyclopaedias and glossary of translators and lexicographers. The data consisting of words ending in suffix “-ism” were collected from two encyclopaedias *Dāneshnāme-e Siyāsī* (*Encyclopaedia of Politics*) and *Der āmedī ber Dā’iretu’l-Ma’ārif-e ‘Ulūm-e İctimāī* (*An Introduction Encyclopaedia of Sociology*) belong to Daryoush Ashuri and Baker Sarukhani, the glossary part of a translated book *Cāmi’a-e Bāz ve Duşmenān-e Ān* belong to Izzatullah Fouvladvand. In the first stage, in each encyclopedia the words ending in the suffix “-ism” were extracted and their parts of speech and meaning were identified. At a later stage, all the instances of words ending in suffix “-ism” and their Persian synonyms were written separately. Therefore, it is understood that the Persian language in order to find the most applicable equivalents requires and needs expanding the word to two or more words.

As a result, this study focused on words ending the suffix “-ism” in English and its Persian synonyms in socio-political rhetoric and the results only limited in that rhetoric. Therefore, in regard to the different meanings of the suffix “-ism” in different rhetorics such as medicine, sociology, politics, philosophy and other rhetorics, the Persian synonyms for this rhetoric should be appropriate to the text type and rhetoric involved. Therefore, suggesting only one or two Persian synonyms for “-ism”, seems inadequate in transferring the close meaning of the suffix. The results of this study show that Persian lexicographers and translators have suggested different synonyms which in some cases are morphologically different from the source language suffix equivalent. That is to say, because the linguistic properties of English and Persian are different from each other, it seems that translators and lexicographers forced to use a separate word instead of using suffixes and literal translation. On the other hand, the different cultural and linguistic values forced the translators and lexicographers to incline toward the use of three procedures namely transposition, expansion and equivalent which are less accurate than literal translation that seems most accurate as well as economical procedure among others. But for languages of close culture and linguistic properties, it is thought that is more appropriate to use literal translation.

Key words: Persian Synonym, Equivalent, Translation procedures, Suffix “-ism”, Persian.

GİRİŞ

Dilbilim alanına yeni bir terim girdiği zaman, o terim bir şekilde o camianın dilbilimsel ve kültürel değerlerine uyumlu hale gelir. Eğer terim, o değerlere uyum sağlayamazsa veya dil bilimciler bu terimin, dillerini bozacağına dair öngörüye sahipse ya da daha kötüsü dili konuşan halk, terimi kabul etmezse, terim başarılı olamaz ve bir süre sonra da unutulur. Ancak terim girdiği toplum tarafından kabul görürse ve diğer dillere çevrilirse, terim farklı dilleri konuşan halkın kültürel ve dilsel değerleriyle uyumlu olacağından, yeni dilde bu farklı kültürün değerlerine uygun bir karşılık bulmak yepyeni bir zorluk yaratacaktır.

Eşdeğerlik, yani karşılık bulma sorunu siyasi ve sosyolojik terimler açısından daha güçtür çünkü bu terimler kaynak kültürün dünya görüşüne ve yapısına derinden bağlanmıştır. Örneğin, içtimai ya da

siyasi bir eylem belirli bir toplumda oluşursa, o olayı o toplumda adlandırmak için bir terimin bulunması kaçınılmazdır. Ancak, dilbilimsel ve sosyopolitik olarak farklı arka plana sahip farklı bir toplumda herhangi bir eşdeğerlik, bu hedef kültürdeki aynı sosyopolitik hadiseyi daha önce tecrübe etmediği için pek tanıdık gelmez.

Peter Newmark’a göre sosyopolitik terimlerin çevirisi, geleneksel çeviri sınıfına girer ve Newmark, onu teknik çeviriden ayıran şeyin “teknik çevirinin uzmanlaşmış çeviri türlerinden biri olması, geleneksel çevirinin siyaseti, ticareti, finansı, hükümeti vb. diğer alanları kapsamasıdır” (Newmark, 1988, s. 151) ifadesi olduğunu vurgular. Newmark aynı zamanda geleneksel çevirinin “uluslararası bir organizasyon ile ilgili olmadığı sürece” kültürel olduğunu öne sürmüştür (Newmark, 1988, s. 151).

“-ism” son ekiyle biten kelimeler genellikle özel çeviri teknikleri ve süreçlerine dayanan geleneksel çeviri sınıfına alınmıştır. Bu nedenle bu çalışma bir yandan İranlı çevirmen ve sözlük bilimcilerin bu tür kelime ve terimlere karşılık bulmak için hangi yöntemleri kullandıklarını araştırmakta, öte yandan çevirmenlerin ve sözlük bilimcilerin farklı köklere eklenmiş olan “-ism” son ekleri için yaptıkları eşanlam önermelerini ve Farsça karşılıklarını incelemektedir.

1. Eşdeğerlik nedir?

Roman Jakobson “Çevirinin Dilbilimsel Yönleri Üzerine” adlı makalesinde eşdeğerlik kavramına dilbilimsel bakış açısından yaklaşmaktadır. Saussure, gösteren-gösterilen ilişkisi kavramını kullanmış ve eşdeğerliği, “kod-birimler (code-units) arasında genelde tam bir eşdeğerlik yoktur, ancak iletiler yabancı kod-birimlerin veya mesajların yeterli açıklamaları olarak hizmet edebilirler” diye belirtmiştir (Jakobson, 2000, s. 114). Jakobson’a göre, genellikle dilbilimsel olarak aşına olduğumuz için birbirine benzeyen birçok dilbilimsel terim bulunmaktadır. Örneğin Jakobson, peynir teriminin Rusçadaki “syr” teriminden farklı olduğunu öne sürmektedir, çünkü Rusça’nın kod-biriminin anlamsal alanı, İngilizcedeki peynir teriminden farklıdır (Jakobson, 2000, s. 114). Bu iki terim arasında eşleştirme yapmak için bir başka terime ihtiyaç vardır, bu örnekte Rusça terime bir karşılık sağlanabilmesi için bu terim çökelek ile kelimesi ifade edilmelidir. Bunun neticesinde Jakobson eşdeğerlik için “Eşdeğerlik, bir dildeki mesajların ayrı kod-birimler için değil, diğer bir dildeki mesajın tamamı için değiştirilmesidir” çıkarımında bulunur (Jakobson, 2000, s. 114).

Eugene A. Nida ise eşdeğerliği iki tür olarak sınıflandırmıştır:

1. Formal (Biçimsel) eşdeğerlik, “biçim ve içerik bakımından mesajın kendisine ağırlık verir”. (Nida, 1964, s. 159).

Bu eşdeğerlik türünde çevirmenin, dikkatini kaynak metnin biçimsel özelliklerine ve kaynak dilin kültürel unsurlarına vermesi gerekir.

2. Dinamik eşdeğerlik, odak noktası kaynak dil alıcısının dilsel ve kültürel beklentileridir. Aslında, doğallık dinamik eşdeğerlik için olmazsa olmaz bir unsurdur (Nida, 1964, s. 166).

Mona Baker, *In Other Words (Bir Başka İfadeyle)* adlı eserinde, eşdeğerlik bulabilmek için çevirmenin tek bir kelimenin anlamlı unsurlarını göz önünde bulundurması gerektiğini öne sürer, çünkü “ortografik bir kelime, tek bir anlam unsurundan daha fazla anlam içerebilir, ancak bu unsurların sınırları her zaman görünüşte belirgin bir şekilde çizilmemiştir” (Baker, 1998, s. 12). Esasında, tek bir kelime birçok morphem içerebilir, bu da çevirmenin daha iyi bir karşılık bulmasına yardımcı olabilir.

Baker kelime düzeyinde eşdeğerlik bulmadaki genel sorunları bir bir ortaya koymuştur (Baker, 1998, s. 12). Çalışmada Baker’ın bu sorunları, verilen örneklerle izah edilip Farsça karşılıkları gösterilmeye çalışılacaktır:

1. Örneğin Farsça “كدخدگری” (kedhudâgerî: ağalık yapmak) sözcüğünün İngilizcede bir eşdeğerliği yoktur. Kaynak metindeki kelime, hedef metindeki alıcı tarafından bilinmeyen kültürel unsurlar içerdiği zaman, unsurlar dinî, sosyopolitik, etnik gelenekler vb. olabilir.

2. Örneğin “chauvinism” (şovenizm: aşırı milliyetçilik akımı) kelimesi bir İranlı okuyucu tarafından bilinirken, Farsçada kelime olarak kullanılmamaktadır, yani karşılığı yoktur. Bu durum, kelimenin unsurları hedef metindeki alıcı için bilinmesine rağmen, kelimenin hedef dilde daha önce hiç türetilmemiş olduğu duruma örnektir.

3. Örneğin, “fetch” fiilinin “bir yere gitmek ve bir şey getirmek” diye iki anlamı vardır ve bu kelimenin Farsça karşılığı: “به جای رفتن و آوردن چیزی” (be cây reften ve âverden çîzî) şeklindedir. Bu da Baker’ın ifadesiyle, kelimenin semantik ve morfolojik olarak karmaşık olmadığı durumlara örnektir.

4. Örneğin İngilizcedeki “actor” (erkek oyuncu) ve “actress” (kadın oyuncu) kelimelerindeki son eklerin Farsçada karşılığı yoktur. Kaynak metin ve hedef metin, kelimenin anlam unsurlarına eril ve dişil olarak farklı bir ayırım getirir. Bunun neticesinde bazı diller kelimenin cinsiyetine farklı bir ayırım getirir, bazı diller de getirmezler. Farsçada da böyle bir ayırım yoktur.

5. Diller arasındaki kelimelerin anlamlarını tanımlamada dillerin kendine özgü farklı özellikleri olabilmektedir. Kaynak dil çok çeşitli veya genel kelimelere sahipken, hedef dilde aynı çeşitlilik ya da genellik olmayabilir veya bu durum tam tersi de olabilir. Örneğin, İngilizcede “jump” (atlamak, sıçramak, zıplamak vb.) fiilinin altında kendine has “leap, vault, spring, bounce, dive, clear, plunge ve plummet” gibi kelimeler bulunurken, Farsçada buna karşılık yalnızca “پریدن” (perîden: atlamak, sıçramak) kelimesi vardır.

6. Fiziksel veya kişilerarası bakış açılarında farklılık olabilir. Örneğin, İngilizcedeki “take an exam” kalıbı Farsçaya “امتحان دادن” (imtihân dâden: sınava girmek) şeklinde kelimesi kelimesine çevrilir.

7. Kaynak dildeki bazı ön ek veya son eklerin biçimlerindeki farklılıkların hedef dilde doğrudan muadili olmayabilir. Eklerin iç ek gibi zorluk yaratabilecek farklı biçimleri vardır. Örneğin “-ism” son ekinin bazı anlamlarının Farsçada karşılığı yoktur. Örneğin, “mysticism” (mistisizm) kelimesinin Farsça karşılığı, bilinen bir son eki olmayan ve tek telime olarak düşünülen “عرفان” (irfân: Allah’ı kalben tanıyabilme ilmi) kelimesidir.

8. Kelimenin hedef dilde bir karşılığı olabilir ancak kullanım sıklığı farklılık gösterebilir. Örneğin, İngilizcede cümleleri birleştirmek için devam eden “-ing” biçimi diğer dillere oranla çok daha sık kullanılır. Üstelik bunun Farsçada devam etme ve sürerlilik anlamında “می” (mî) karşılıyor olmasına rağmen, iki cümleyi birleştirmek için kullanılması, bilinen ve alışık olunan bir durum değildir.

9. Kaynak metinde başka dilden geçmiş bir kelimenin kullanımı, hedef metinde karşılık bulmada güçlük yaratabilir çünkü bu kelimenin kullanımı, hedef metnin ya da hedef dilin günlük kullanımına tamamen aykırı olabilir veya uygun olmayabilir. Örneğin, “chauvinism” (şovenizm) kelimesi İngilizceye Fransızcadan geçmiş bir kelimedir ve buna Farsça karşılık bulmak bir hayli zordur. Bu nedenle, İranlı çevirmenler Farsçaya başka bir dilden geçmiş olan “شوونیزم” (şovenizm) kelimesini, kendi dillerine uyarlayarak kullanırlar.

Örneklerde görüldüğü üzere Baker eşdeğerliği sınıflandırarak birçok tespitlerde ve tanımlamalarda bulunmuştur. Baker’ın dilbilimsel ve anlamsal yaklaşımları da Farsçadan sunduğumuz örnekler ve ifadeler ile daha detaylı ve açık bir biçimde desteklenmiştir.

2. Eşdeğerlik Yaratmadaki Çeviri Kaydırmaları

John C. Catford eşdeğerlik sorununun üstesinden, çeviri kaydırması kavramını “Formal (biçimsel) eşdeğerlikten ayrılarak kaynak dilden hedef dile gitme süreci” (Catford, 2000, s. 141) biçiminde tanımlayarak gelmiştir. Biçimsel eşdeğerlik ile Catford “Herhangi bir hedef dil kategorisini (birim, sınıf, yapı unsuru, vb.)” (Catford, 2000, s. 141) kastetmiştir. Bu eşdeğerlik, olabildiğince düzgün bir şekilde kaynak dilde kapladığı alan kadar hedef dilde de aynı ölçüde yeri kaplamak anlamına gelir (Catford, 1965, s. 27). Yani Catford, hedef metnin herhangi bir kısmının (örneğin morfemler veya

kelimeler) “Belirli bir kaynak dilin metnine ya da metnin bir kısmına eşdeğer olması” (Catford, 1965, s. 27) olarak metinsel eşdeğerliği öne sürmüştür.

Bu durum da Jean Paul Vinay ve Jean Darbelnet’in çeviri için öne sürdükleri “doğrudan çeviri ve dolaylı çeviri” tekniğini destekler görünmektedir.

Vinay ve Darbelnet, doğrudan çeviriyi üç kategoriye ayırmışlardır:

1. Ödünçleme (devretme): Ödünç alma metodunda kaynak dildeki kelime biraz değişikliğe uğrayarak hedef dile devredilir ve böylece bunun diğer stratejiler arasında, en kolay strateji olduğunu öne sürmüşlerdir (Vinay ve Darbelnet, 2000, s. 85).
2. Alıntılama (çeviri yoluyla): “Alıntılama, bir dilin başka bir dildeki bir ifadesini farklı biçimde alıp her bir unsurunu çevirerek yapılan özel bir ödünçleme yöntemidir” (Vinay ve Darbelnet, 2000, s. 85).
3. Kelimesi kelimesine çeviri: Bire bir çeviri yollu tercümedir, çevirmen kaynak dildeki metni, kelime kelime hedef dilin dil bilgisel kelime üzerindeki bütün birimleri için uygulayabilir, ancak bazı durumlarda kelime düzeyinde de uygulayabilir.

Vinay ve Darbelnet, dolaylı çeviriyi de dört kategoriye ayırmışlardır:

1. Yer değiştirme (kaydırma): Kelime sınıfının veya konuşmanın düzeltilmeden değiştirilmesidir.
2. Değiştirme: Değiştirme “bakış açısının, algının ve genellikle düşünce şeklinin değiştirilmesi yoluyla yapılır” (Vinay ve Darbelnet, 2000, s. 88).
3. Eşdeğerlik: “Aynı durumun farklı terimlerle sürdürülmesidir” (Vinay ve Darbelnet, 2000, s. 90).
4. Uyarılama: Kültürel örneklerde, hedef dile yabancı oldukları durumlarda, yapılan değişikliktir (Vinay ve Darbelnet, 2000, s. 90).

Newmark’ın yerileştirme, kültürel eşdeğerlik, işlevsel eşdeğerlik ve betimleyici eşdeğerlik (Newmark, 2000, s. 82-83) gibi öne sürdüğü başka yöntemler de vardır ancak bu yöntemler ayrı bir çalışma konusu olduğu için burada bunlara yer verilmemiştir.

“-ism” Son Eki İçin Farsçada Önerilen Eşdeğerlikler

Batı bilimlerinde yeni terimler ve örneklemeler bilimsel alanlara doğru girmiştir. Yeni terimlerin üretilmesinde, eklerin daha eski köklere eklenip yeni bilimlerdeki yeni örneklemelerin ihtiyaçlarını karşılamadaki rolleri son derece önemlidir. “-ism” son eki isim, sıfat ve fiil gibi farklı kelime gruplarına eklenerek isim yapan yapım eklerinden biridir.

“-ism” Son Ekinin Kökeni ve Anlamları

Merriam-Webster’in sözlüğüne göre bu son ek, Latince -ismus ve Yunanca -ismos kökünden türetilmiştir (Merriam-Webster, 2002) ve anlamları aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

- 1a: Davranmak: pratik etmek: süreç, eleştiri (criticism), intihal (plagiarism)
- b: Belirli bir insanın veya şeyin davranış karakteri ya da eylemi: animalism
- c: Belirli bir özelliğe göre ayırım veya ön yargı: ırkçılık (racism), cinsel ayrımcılık (sexism)
- 2a: Durum: hal: mülk, barbarlık (barbarianism)
- b: Bir şeyin aşırılığından doğan anormal bir durum ya da hal: alkol bağımlılığı (alcoholism) veya bir insana ya da bir şeye benzerlikten kaynaklanması: devlik (giantism)
- 3a: Doktrin, teori, din: Budizm (buddhism)

b: Bir sisteme ya da sınıfa bağlılık: stoacılık (stoicism)

4: Alışılmamış bir özelliğin niteliği: colloquialism (gündelik anlatım)

Farsçada, farklı eşdeğerlikler farklı profesyonel çevirmenler tarafından kullanılmıştır. Örneğin, Nefîsî’ye göre, -گرانی, -گری (gerânî ve gerî) son eki ve diğer türevleri bu eşdeğerlikler ile ilgilidir ve ilk olarak Yahyâ-yî Aryanpûr tarafından kullanılmıştır (Nefîsî, 2010, s. 78).

Bunun yanı sıra İzzetullah Fovlâdvand, Karl R. Popper’in *Açık Toplum ve Düşmanları* adlı çeviri kitabının ön sözünde, -گرانی, -گری son eklerinin kullanımının “-ism” son ekiyle eşdeğerlikte kullanılmasına tam bir karşılık veremediklerini ifade etmiş ve bahsedilen metnin söylemine uymadıklarından dolayı karşı çıkmıştır (Fovlâdvand, 1998). Örneğin, “historicism” (tarihselcilik) kelimesindeki -ism eki için farklı bir kelime olan “اصالت” (asâlet) kelimesinin kullanılmasını, baskın olmayan yani özgür toplumun ve düşmanlarının çevirisinin söyleminin felsefesine daha uygun olacağını öne sürmüştür.

Bu çalışmanın amacı olan “-ism” son ekiyle biten kelimelerin en doğru karşılıklarının tespit edilmesi, çevirmenlerin ve sözlük bilimcilerin sözlüklerinde ve ansiklopedilerinde bulunabilecek mümkün olan en fazla miktarda kelimeyi toplamaktır. Dâryûş Âşûrî’nin derlediği *Siyaset Ansiklopedisi* (دانشنامه سیاسی: *Dânišnâme-i Siyâsî*) (Âşûrî, 2007) ve Bâkir Sarûhânî’nin derlediği *Sosyolojiye Giriş Ansiklopedisi* (برآمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی: *Der âmedî ber Dâ’iretu’l-Me’ârif-i ‘Ulûm-i İctimâî*) (Sarûhânî, 1997) adlı eserlerinden ve Fovlâdvand’ın derlediği *Açık Toplum ve Düşmanları* (جامعه باز و دشمنان آن: *Câmi ‘a-i Bâz ve Duşmenân-i Ân*) (Fovlâdvand, 1998) adlı çeviri kitabının sözlük kısmından veri toplanmasında yararlanılmıştır. İlk aşamada, her iki ansiklopedide de “-ism” son ekiyle biten kelimeler çıkartılıp, konuşma kısımları ve anlamları tanımlanmıştır.

Daha sonra “-ism” son ekiyle biten bütün kelime örnekleri ve Farsça karşılıkları ayrı ayrı yazılmıştır. Ardından kelimeler Farsça muadilleriyle kıyaslanıp karşılaştırılmıştır.

Sonrasında, Farsça eşdeğerlikler Farsça çevirmenlerin ve sözlük bilimcilerin “-ism” son ekine karşılık önerdikleri eş anlamlıları ile yakından ve derinlemesine incelenmiştir. Bunun neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Yöntemler

1. Daralma
2. Genişleme
3. Ödünçleme (aktarım) + yerlileştirme
4. Alıntılama (çeviri yoluyla)
5. Aktarım-eşdeğerliği
6. Kelimesi kelimesine çeviri
7. Yer değiştirme (kaydırma)
8. Değiştirme
9. Eşdeğerlik (eş anlam)
10. Uyarlama
11. Kültürel eşdeğerlik
12. İşlevsel eşdeğerlik
13. Betimleyici eşdeğerlik

Örnekler

- Reactionism: ارتجاع
Followism: دنباله، مابى
Liberalism: ليبراليسم
Autodynamism: خود پويایی
Parliamentarianism: پارلماندارى
Dualism: ثنويت
Institutionalism: گرايى نهاد
Nomadism: چادر نشينى
Hedonism: لذت گرايى
-
Utopianism: آرمانشهر طلبى
Feminism: زنان مكتب دفاع از حقوق
-

Bu örnekler doğrultusunda Farsçada iyi bir eşdeğerlik bulabilmek için kelimeyi bazen iki veya daha fazla kelimeye genişletmek gerektiği ve ihtiyacı açıkça anlaşılmaktadır.

Bunun neticesinde bu kelimelerin eşdeğerliği kimi zaman ödünçleme, kimi zaman alıntılama, kimi zaman da kelimesi kelimesine çeviri yoluyla tercüme edildiği aşikârdır.

6. بودن (bûden)
7. اعتقاد به، باوری (itikâd be, bâverî)
8. طرفداری از (tarafdârî ez)
9. آیینی (âyînî)
10. اندیشی، انگاری (endîşî, ingârî)

SONUÇ

Eşdeğerlik oluşturma sürecinin çevirmenler ve sözlük bilimciler için çok zorlu bir süreç olduğu muhakkaktır. Çünkü hedef dile giren her kelimenin veya terimin kaynak dile özgü birçok sosyokültürel ve dilbilimsel değeri vardır ve bu değerler çoğu zaman hedef dile uyumlu değildir. Diğer bir yanda söylem, çoğu zaman birçok durumda terimin veya ekin anlamını belirlemektedir.

Belirtildiği üzere bu çalışma, sosyopolitik söylemde “-ism” son ekiyle biten kelimelere odaklanmıştır ve sonuçlar yalnızca bu söylemle sınırlandırılmıştır. Böylece “-ism” son ekinin farklı anlamlarına ilişkin tıp, sosyoloji, siyaset, felsefe ve diğer farklı söylemlerinde bu söylemin Farsça eş anlamlıları, verilen metnin türüne ve söylemine uygun olmalıdır. Bu nedenle, “-ism” için bir ya da iki Farsça eş anlam önermek son ekin anlamını doğru bir şekilde aktarma konusunda eksiklik yaratacaktır. Bu çalışmanın sonuçları İranlı sözlük bilimcilerin ve çevirmenlerin, bazı durumlarda kaynak dildeki muadilinden morfolojik olarak farklı eş anlamlar önerdiğini göstermektedir. Yani, İngilizce ve Farsçanın dilbilimsel özellikleri birbirinden farklı olduğu için çevirmenlerin ve sözlük bilimcilerin kelimesi kelimesine çeviri yapıp son ek kullanmak yerine ayrı bir kelime kullanmaya zorlanmış oldukları görülmekte ve hissedilmektedir. Diğer taraftan farklı kültürel ve dilbilimsel değerler, çevirmenleri ve sözlük bilimcileri, diğer yöntemler arasında en doğru ve pratik yöntem olan kelimesi kelimesine çeviriden daha çok, en az doğruluk sağlayan yer değiştirme, genişleme ve eşdeğerlik yöntemlerine yönelmeye zorlamıştır. Ancak daha yakın kültür ve dilbilimsel özelliklere sahip diller için kelimesi kelimesine çevirinin daha uygun olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Âşûrî, D. (2007). *Dânişnâme-i Siyâsî (Ferheng-i İstîlâhât u Mektebhâ-yi Siyâsî)*. Tahran: İntişârât-i Morvârîd.
- Baker, M. (1998). *In Other Words: A Course Book on Translation*. London and New York: Routledge.
- Catford, J. C. (2000). Translation Shifts. In Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (s. 84-93). London and New York: Routledge.
- Jakobson, R. (2000). On linguistic aspects of translation. In Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (s. 84-93). London and New York: Routledge.
- Mu‘în, M. (1992). *Ferheng-i Mu‘în*. Tahran: İntişârât-i Emîr-i Kebîr.
- Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- Nafisi, R. (2010, November). Passing Through “-ism”. *Mehrname Monthly*, 78.
- Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. London: Longman.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a Science of Translation*. Leiden, Netherlands: E. J. Brill.
- Popper, K. (1998). *Câmi‘a-i Bâz ve Duşmenân-i Ân*. (Çev. İzzetullah Fovlâdvand). Tahran: İntişârât-i Hârezmî.

-
- Şakâkî, V. (2008). *Mebânî-i Sarf-i Vâje*. Tahran: İntişârât-i Semt.
- Sarûhânî, B. (1997). *Der âmedî ber Dâ'iretu'l-Me'ârif-i 'Ulûm-i İçtimâî*. Tahran: İntişârât-i Keyhan.
- Vinay, J. P., Darbelnet, J. (2000). A Methodology for Translation. In Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (s. 84-93). London and New York: Routledge.
- Merriam-Webster Collegiate Dictionary* (10th ed.). (2002). Springfield, MA: Merriam-Webster, Incorporated.